

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА «ЛЮДИНА ТА СУСПІЛЬСТВО» В ТЕКСТАХ ЗМІ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Оксана НАЗАРЕНКО

Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, Україна

E-mail: nazoks13@gmail.com

Надія КАБАНЦЕВА

Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, Україна

E-mail: kanadezhda1@gmail.com

THE CONCEPTUAL METAPHOR «PERSON AND SOCIETY» IN MASS MEDIA TEXTS ON THE MATERIAL OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Oksana NAZARENKO

National University "Odesa Law Academy", Odesa, Ukraine

E-mail: nazoks13@gmail.com

Nadia KABANTSEVA

International Humanities University, Odesa, Ukraine

E-mail: kanadezhda1@gmail.com

ABSTRACT: The article provides a comparative analysis of the conceptual metaphor "Person and Society" in mass media texts on the material of the Ukrainian and English languages. A metaphor is a tool for thinking and knowing the world, it reflects fundamental cultural values. The cognitive-semantic content of the conceptual metaphor "Person and Society" makes it possible to divide it into four frames that are common to both studied languages: "War and Crime", "Medicine", "Sports and Games", and "Culture and Art". The conceptual metaphors of the "War and Crime" frame refer to war and its varieties, military actions, weapons, criminals and their victims, and places of imprisonment. The frame "Medicine" includes metaphors depicting various diseases, their treatment, names of drugs, as well as nominations of patients and staff and names of medical institutions. The frame "Sports and Games" combines metaphorical expressions indicating sports and its terminology, athletes and their qualifications, the results of sports competitions, as well as the names of games and their rules. The frame "Culture and Art" is the basis of metaphors, focused on the elements of creative artistic activity, education and science, which depict theater, visual arts, literature, as well as music and cinema. It should be noted that the frame "Economics and Finance" is frequently used in the English mass media texts and is almost never found in the Ukrainian mass media. The framework "Economics and Finance" includes the concepts of financial and economic activity, which are based on the appropriate terminology during verbalization.

KEYWORDS: cognitive semantics, comparative analysis, conceptual metaphor, metaphorical models, metaphorical meaning, frame, connotation, mass media.

Вступ

У сучасному мовознавстві семантичний простір кожної мови дає уявлення про структуру знань у її конкретно-національному аспекті, де складовою частиною виступають концептуальні сфери та окремі концепти. Диференціація структур представлення знань, вивчення принципів їх формування, дослідження ролі лінгвістики у їх репрезентації, сприйнятті та декодуванні становить предмет окремого напрямку когнітивістики – когнітивної семантики (Штерн, 1998, с. 170). Становлення когнітивного аспекту семантики обумовлено формуванням відмінних від структурного та функціонального підходів у вивченні мовних структур репрезентації знань. У рамках когнітивно-семантичного підходу мовні дані виступають як матеріал для аналізу та моделювання ментальних процесів: на їх основі досліджуються механізми продукування та сприйняття мови, взаємодія мовця та слухача, організація пам'яті та її роль у процесі комунікації. Когнітивний підхід відрізняється від інших прагненням «узгоджувати свої пояснення людської мови з тим, що відомо про розум, як з інших дисциплін, так і з лінгвістики» (Lakoff, 1990, р. 40). За О. О. Селівановою визначаємо когнітивну семантику як напрям когнітивної лінгвістики, який розглядає значення як ментальне явище, пов'язане зі способами отримання, збереження й обробки

інформації людським мозком (Селіванова, 2011). Головними здобутками цього напрямку когнітивної лінгвістики можна вважати розробку теорій мовної концептуалізації та концептуальної метафори.

Метою статті є виявлення та аналіз концептуальної метафори «Людина та суспільство» / «Person and Society» в українськомовних та англomовних ЗМІ. Принагідно зазначимо, що дослідження різних аспектів мови ЗМІ є одним із актуальних напрямків сучасних лінгвістичних розвідок (див. D'Angelo, & Lombard, 2008; Boukes, 2017). Матеріалом для дослідження послугувала концептуальна метафора, отримана шляхом суцільної тематичної вибірки з газетних текстів політичного спрямування авторитетних видань Великобританії, США, України, а саме: The New York Times, The Washington Post, The Guardian, RNZ, USA today, Gazeta.ua, CNN style, Politico, Rudaw, Голос Америки, Радіо Свобода, Волинь, Проскурів, Дзеркало тижня, Українська правда, Житомир life, Кореспондент, Бліц Info, Наступна республіка, Главком, Укрінформ. Використано також матеріал, дібраний із Словників української мови (1973), (1975), (1980), Великого тлумачного словника сучасної української мови (2005) Онлайн словник та додаткові матеріали Collins Online Dictionary and Thesaurus. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи, як *описовий і метод спостереження* – дав змогу охарактеризувати й проаналізувати ланцюжок політичних концептів; *аналізу та синтезу* – для систематизації й узагальнення фактичного матеріалу, а також такі спеціальні лінгвістичні методи, як *концептуального аналізу* – для виокремлення метафоричних моделей, їх структури та механізмів переосмислення концептів; *компонентно-семантичного аналізу* – для виявлення метафорогенних сем у значенні вербалізаторів, які задіяні у створенні метафоричного образу; *фреймово-словового моделювання* – для виокремлення фреймів і слотів у межах фундаментальних донорських поняттєвих сфер; *контекстуально-інтерпретаційного аналізу* – зорієнтованого на розкриття змісту концептуальної метафори; *методу суцільної вибірки* – для вибору фактичного матеріалу з українськомовних та англomовних публіцистичних текстів; *зіставного методу* – для встановлення спільних і відмінних рис функціонування концептуальної метафори в українських та англійських ЗМІ.

Виклад основного матеріалу.

Вищезазначені базові поняття когнітивної семантики (концептуалізація та концептуальна метафора) є взаємообумовленими. Так, концепти – це ментальні одиниці, які утворюють зміст національної мовної свідомості та репрезентують когнітивно-семантичні утворення, марковані лінгвокультурною специфікою та трактуються як «складне ментальне утворення», «універсальний художній досвід», який формує «нові художні смисли» (Міллер, 1990, с. 30). Концепти структурують наші відчуття, поведінку, наше ставлення до інших людей. Наша концептуальна система відіграє центральну роль у визначенні реалій повсякденного життя, вона є, значною мірою, метафоричною, те, як ми мислимо, те, що ми дізнаємося з досвіду, і те, що ми робимо щодня, має безпосереднє відношення до метафори (Джонсон, Лакофф, 2004, с. 25). Отже, метафора займає особливе місце в новій парадигмі лінгвістичних досліджень, сутність якої зазнала значного переосмислення. Якщо на попередніх етапах розвитку лінгвістики її розуміли переважно як стилістичний засіб та прикраса мови, то когнітивісти звертають увагу в першу чергу на її роль у розумових процесах людини (Kövecses, 2002). Теорія концептуальної метафори¹ є найбільш поширеною серед когнітивних досліджень (Brugman et al., 2019; Cienki, 2005; Semino et al., 2018). Постановка питання про концептуальну метафору та її функціонування в мові та мовленні дала змогу розпочати серйозні дослідження в галузі розумових процесів людини. Метафора є інструментом мислення та пізнання світу, вона відбиває фундаментальні культурні цінності, оскільки заснована на національно-культурному світобаченні. Концептуальну метафору в сучасній когнітивістиці прийнято визначати як «основну ментальну одиницю, спосіб пізнання, категоризації та концептуалізації світу» (Tendahl, Gibbs, 2008, p. 27). Дослідники виокремлюють такі основні типи концептуальної метафори: *структурну* – одне поняття структурно метафорично впорядковується в термінах іншого; *орієнтаційну* – організація цілої системи, понять за зразком іншої системи (більшість понять подібного роду пов'язана з просторовою орієнтацією, з базовими просторовими опозиціями «верх-низ», «всередині-зовні», «правий-лівий» тощо); *онтологічну*² – осмислення

¹Теорія концептуальної метафори розроблена американськими мовознавцями Дж. Лакоффом і М. Джонсоном: Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago, L.: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

²Fauconnier G., Turner M. *The way we think. Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. N. Y., 2002.

досвіду в термінах об'єктів, речовин і субстанцій, тобто спосіб трактування подій, дій, емоцій, ідей та ін. як матеріальних предметів чи речовин (Джонсон, Лакофф, 2004).

У процесі аналізу отриманого емпіричного матеріалу ми розглядаємо концептуальну метафору «Людина та суспільство» як комплексне утворення, до складу якого входять фрейми, поняття якого було запропоноване Ч. Філлмором³, котрий інтерпретує концепцію дослідження штучного інтелекту М. Мінського у межах граматики з метою визначення семантичних ролей компонентів ситуації, що моделюється у свідомості мовця, ототожнюючи фрейми із когнітивними структурами, знання яких асоціюються з концептами, представленими словами (Fillmore, Baker, 2010, p. 313 – 340). Відповідно, концепція Ч. Філлмора отримала назву фреймової семантики, яка стала продовженням рольової граматики і кваліфікувалася самим Ч. Філлмором як дієва програма досліджень у галузі емпіричної семантики, що уможливило охарактеризувати принципи створення нових слів і речень, додавання нових значень слів, а також поєднання значень елементів тексту в ціле значення (Селіванова, 2011 б, с.772). Розглядаємо «фрейм» як простір, який самоорганізується задля поширення смислів і символів, що створюють своєрідну ментальну напругу, яка функціонує в якості інтерпретаційної активності, виникає та згасає в залежності від актуалізації окремих складових певного концептуального поля (Ромащенко, Ромащенко, 2015, с. 149). Поділ концептуальної метафори (далі – КМ) на фрейми дозволяє здійснити найбільш повний та вичерпний кількісно-якісний аналіз метафоричних утворень на матеріалі українського та англійського публіцистичного, зокрема газетного, тексту політичного спрямування.

Проаналізовані КМ представлені різними метафоричними моделями, які пов'язують дві поняттєві сфери: сферу-джерело функціонування метафоричних номінацій та сферу-мету, яка потребує концептуалізації. КМ є одним із засобів доступу до свідомості людини та її концептосфери, одним із інструментів соціальної влади, що діє через мову, засобами мови. У сучасних ЗМІ функціонують різноманітні метафоричні моделі, які образно відтворюють сучасні політичні реалії. Одним із найактивніших «донорів» у межах КМ є сфера «Людина», яка уможливило розглянути не тільки антропометричність, а й антропоцентричність концептуальної метафори.

КМ «Людина та суспільство» / «Person and Society» визначаємо як одне з найчастотніше використовуваних у проаналізованих текстах ЗМІ. Когнітивно-семантичним ядром цієї метафори є моделі, які залучаються до політичної риторики, віддзеркалюючи типові характеристики соціального життя людини, які переносяться на образи політичного світу. Когнітивно-семантичне наповнення КМ «Людина та суспільство» / «Person and Society» дозволяє розподілити її на чотири фрейми: «Війна та кримінал» / «War and Crime», «Медицина» / «Medicine», «Спорт та гра» / «Sports and Games» і «Культура та мистецтво» / «Culture and Art». Слід зазначити, що фрейм «Економіка та фінанси» / «Economics and Finance» використовується в англійському публіцистичному тексті і майже не зустрічається в українськомовній вибірці. КМ фрейму «Війна⁴ та кримінал» / «War and Crime» вказують на війну та її різновиди, військові дії, зброю, злочинців та їх жертв, а також місця позбавлення волі, наприклад:

(1) У Житомирського ТТУ з'явилась надія, що **грабіжницькі тарифи** переглянуть⁵. У наведеному прикладі використано метафоричний епітет «грабіжницькі», що означає «дуже високі» тарифи, за якими людина мусить сплачувати за житлово-комунальні послуги більшу частину свого прибутку, залишаючись після сплати на межі виживання. Метафоричне перенесення ґрунтується на

³ Філлмор Ч. репрезентував фреймову концепцію Мінського М. для опису семантичних ролей складників ситуації як відмінкової рамки й розгляду проблеми розуміння нової інформації на підставі шаблону цієї рамки. Він відзначав, що фрейм активується, коли інтерпретатор, намагаючись встановити зміст фрагмента тексту, може надати йому інтерпретацію, відображаючи зміст цього фрагмента в моделі, що є відомою незалежно від тексту.

⁴ Докладно про концепт ВІЙНА, семантику, типологію та художні форми репрезентації травми, на матеріалі пісенних і прозових текстів усної народної творчості, які записано в польових умовах під час двох світових війн та після них, представила відома дослідниця О. М. Кузьменко у низці статей та, зокрема у монографії: О. М. Кузьменко. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн): монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2018. С. 237 - 271.

⁵Житомир. URL: <https://zhitomir.life/744-u-zhitomirskogo-ttu-z-yavilas-nadiya-shcho-grabizhnitski-tarifi-pereglyanut-dokument.html>

порівнянні стану людини після сплати за тарифами ЖКГ зі станом після пограбування, що закладає у метафору «грабіжницькі тарифи» негативні конотації.

(2) *Дипломатичні маневри щодо надання нової зброї Києву ризикують посилити конфлікт, а пропозиція Росії щодо миротворців ООН може відволікати від справжнього вирішення конфлікту*⁶. У зазначеному прикладі спостерігається вживання словосполучення «дипломатичні маневри», яке позначає спритну, хитру дію для досягнення політичної мети або уникнення чогось (Білодід, Бурячок, Винник, 1973, с. 619). Вираз метафоричного походження у контексті наведеного речення містить негативну конотацію, що обумовлено критикою автора статті політичних дій США щодо вирішення конфлікту на Донбасі.

(3) *Історія як політична зброя*⁷. У прикладі спостерігається вживання метафори «політична зброя». У метафоричному значенні «зброя» – це «засіб для боротьби з ким-, чим-небудь, для досягнення будь-якої мети». У поданому реченні метафоричний перенос відбувається за допомогою уподібнення зброї до слова, що має архаїчну традицію. Вказана метафора позначає вислови та дії політиків, які характеризують їх перебування на державних посадах, що закарбувалися в історію. Метафора передає негативні конотації, що моделюються лексемою «зброя» у значенні «зброя для нападу, ведення війни, вбивства».

(4) *This is going to be a long, tough fight. And frankly sometimes you have to be ready to lose a battle in order to win a war*⁸ (Це буде довгий, важкий бій. І відверто кажучи, іноді ти повинен бути готовим програти битву, щоб перемогти у війні). У цьому прикладі спостерігається вживання низки ключових для створення метафори вербалізованих концептів війни «fight», «battle», «war». Значення цієї КМ актуалізується завдяки метафоричному перенесенню термінів військової справи на світ політики. За допомогою лексем «fight», «battle» та «war», у контексті цієї статті характеризується дипломатичний конфлікт між британським урядом та іншими національними урядами ЄС, тобто концепти «fight», «battle» та «war» профілюють спільний сенс – суворі та складні політичні перемовини і продукують негативну конотацію, яка посилюється завдяки атрибутивам «long» і «tough». Дієслівна колокація надає позитивної конотації завдяки лексемі «to win» – вигравати, перемагати.

(5) *Judging in these terms, the character of the Republican presidential nominee Donald J. Trump has emerged as a political terrorist*⁹. Судячи з цього, персонаж кандидата в президенти від Республіканської партії Дональда Дж. Трампа виявився політичним терористом. За поданим прикладом спостерігаємо вживання словосполучення «a political terrorist». Зазначена метафора є негативно конотованою, що базується на пейоративному забарвленні лексеми «terrorist». Метафоричність цієї конфігурації не є безсумнівною, оскільки на перший план висувається аксіологічний момент, а не образний.

(6) *How Egypt's Activists Became «Generation Jail»*¹⁰ (Як єгипетські активісти стали поколінням в'язниці). У цьому прикладі використовується метафора «generation jail». Метафоричний сенс метафори базується на прямому словниковому значенні лексеми «jail» – «a place of confinement for persons held in lawful custody»¹¹. До метафори «generation jail» закладено негативну конотацію, яку несе семантика лексеми «jail» – в'язниця. У контексті поданого речення мова йде про покоління молодих активістів в Єгипті, яких влада кинула за ґрати у спробі безжально придушити будь-які прояви інакодумства з їх боку.

До складу фрейма «Медицина» / «Medicine» входять метафори, що зображують різноманітні хвороби, їх лікування, назви ліків, а також номінації пацієнтів і персоналу та назви лікувальних закладів, наприклад:

(7) *Помаранчева параноя Кремля, або російське громадянське суспільство без громадян?*¹² КМ ускладнюється метанімічним переносом, коли назва кольору-символу спротиву

⁶ Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28737719.html>

⁷ Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/05/15/3944015/>

⁸The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/graphics/2020/elections/trump-opposition-oral-history/>

⁹Politico. URL: <https://www.politico.com/story/2016/07/full-transcript-donald-trump-nomination-acceptance-speech-at-rnc-225974>

¹⁰ The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2017/03/14/>

¹¹ Merriam-Webster, Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jail>

¹² Волинь. URL: <http://volyn.rivne.com.ua/arhive/2013-04-27/2554>

людей використовується, перетворюючись на атрибутив, замість назви самих революційних подій – «Помаранчева революція». У метафоричному значенні «параноя» – це переконаність людини у тому, що її постійно переслідують, яка супроводжується почуттям страху, тривоги (Білодід, Бурячок, Винник, 1975, с.66). Саме це визначення стало джерелом виникнення переносного значення метафори «помаранчева параноя», тобто страх перед революційними настроями громадян.

(8) *За словами експерта, сьогодні нам конче необхідна команда професійних і порядних «хірургів» в уряді.* Метафора ґрунтується на грі прямого значення, де «хірург» – це ««лікар, фахівець з хірургії» (Білодід, Бурячок, Винник, 1980, с. 66), та переносного – «той, хто готовий на рішучі дії у сфері управління». У цьому випадку лексема «уряд» має метонічне походження, оскільки тлумачиться як сукупність членів цього органу державної влади. До метафори закладено позитивні конотації, адже в контексті наведеного речення йдеться про те, що в уряді повинні бути фахівці, які готові на рішучі кроки задля поліпшення життя людей у країні. З огляду на те, що Україна перебуває у складній економічній кризі, вона потребує залучення до уряду відповідальних реформаторів-професіоналів.

(9) *Гіркі пілюлі для фінансів України*¹³. У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «гіркі пілюлі». У метафоричному значенні «гірка пілюля» – це «щось образливе, кривдно для кого-небудь». У цьому прикладі метафору «гіркі пілюлі» використано для номінації необхідних дій, спрямованих на подолання фінансової кризи в Україні. Метафора передає негативні конотації, що моделюються прямим («несмачний») та переносним («тяжкий») значенням лексеми «гіркий», а також негативною асоціацією лексеми «пілюля» з хворобою.

(10) *Саакашвілі назвав свій "рецепт" виходу з політичної кризи в Україні*¹⁴. У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «рецепт». У метафоричному значенні «рецепт» – це «порада, вказівка щодо способу розв'язання, здійснення чого-небудь». Метафоричний вираз «рецепт виходу з кризи» позначає раду чи алгоритм подолання кризової ситуації. Позитивної конотації надає лексема «рецепт», яка у свідомості реципієнта асоціюється з одужанням.

(11) *В Івано-Франківську розповіли, як реанімувати країну*¹⁵. У цьому прикладі використовується метафора «реанімувати країну». У метафоричному значенні «реанімувати» позначає рятувати від загибелі. У поданому реченні метафора «реанімувати країну» має значення відновлювати систему управління, проводити кадрові перестановки в уряді та на керівних посадах у регіонах з метою змінити ситуацію в економіці та політичному житті країни. Зазначена метафора є позитивно конотованою. Така конотація моделюється лексемою «реанімувати», адже порятунок життя є благородною та надзвичайно важливою справою.

(12) *Europe's Deadly Paralysis on Migration*¹⁶ (*Смертельний параліч Європи щодо міграції*). Значення цієї КМ актуалізується за допомогою метафоричного перенесення терміна медичної галузі – paralysis – у сферу політичного життя. В цьому фрагменті йдеться про права міграційної політики європейських країн. Метафора передає негативні конотації, що ґрунтуються на пейоративному значенні лексеми «paralysis», яке підсилюється завдяки вживанню атрибутива «deadly» – смертельний.

(13) *Barham Salih looks to inject new life into Kurdish politics*¹⁷ (*Бархам Саліх прагне дати нове життя курдській політиці*). Як бачимо, у цьому реченні використання метафори «to inject new life into politics». Метафоричне значення лексеми «to inject» моделюється її прямим словниковим тлумаченням – «to inject someone with a substance such as a medicine means to put it into their body using a device with a needle called a syringe»¹⁸. У контексті поданого речення мова йде про «хвору» політику, для лікування якої необхідно вдатися до ін'єкцій, які оздоровлять політику та дадуть їй нове життя. Метафора є позитивно конотованою, що моделюється значенням словосполучення «new life».

¹³ Проскурів. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2013/08/30>

¹⁴ Дзеркало тижня. Україна. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/saakashvili-nazvav-sviy-recept-vihodu-z-politichnoyi-krizi-v-ukrayini-200501_.html

¹⁵ Бліц Інфо. URL: <https://www.bltz.if.ua/news/v-ivano-frankivsku-rozpovily-yak-reanimuvaty-krainu.html>

¹⁶ The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2017/07/03/opinion/europes-deadly-paralysis-on-migration.html>

¹⁷ Rudaw. URL: [2/10/2017http://www.rudaw.net](http://www.rudaw.net)

¹⁸ Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

Фрейм «Спорт та гра» / «Sports and Games» об'єднує метафоричні перенесення, що вказують на види спорту та їх термінологію, спортсменів та їх кваліфікацію, результати спортивних змагань, а також назви ігор та їх правила, наприклад:

(14) *Коломойський назвав колишню прем'єрку Юлію Тимошенко «фаворитом чемпіонату»¹⁹*. У розглянутому прикладі актуалізуються водночас два метафоричних образи: перший – «Юлія Тимошенко» – спортсменка, – «фаворит чемпіонату», тобто політична діячка → спортсменка та другий, більш об'ємний, – де президенські перегони → спортивні змагання. У цьому контексті подвійна КМ передає глумливу конотацію, що відповідає загальному скептичному ставленню до політичних подій в Україні.

(15) *Чернігівська політична шахівниця повністю заставлена фігурами з провладної сили (за виключенням Соколова, якому вже загрожує видалення з дошки)²⁰*. У наведеному реченні спостерігається вживання поширеної метафори, що спирається на два шахових образи: 1) «шахівниця (шахова дошка)», 2) «шахові фігури». Значення цієї спортивної метафори, де політичні дії порівнюються з шаховою грою, актуалізується за допомогою перенесення зазначених термінів шахової гри на світ політики. «Політична шахівниця» є цілою політичною системою, полем політичної гри, де діють правила шахів: шахівниця «заставлена фігурами» – політиками, які ведуть між собою гру. Слабшому в політичному сенсі гравцю загрожує «видалення з дошки» – закінчення політичної кар'єри. Наведені метафори є нейтрально-оцінними, дозволяють реципієнтові стежити за розвитком політичних подій та доходити до самостійного висновку щодо розігрування тієї чи іншої «шахової партії».

(16) *«Не знаю, скільки раундів це займе, але я буду боротися до кінця», - наводить видання слова Кличка²¹*. У прикладі використовується метафора «раунд». Метафоричний перенос відбувається за спортивною тематикою. У метафоричному значенні «раунд» означає проміжок часу, який може знадобитися політикові для досягнення поставленої мети. Метафора передає нейтральні конотації.

(17) *Мільйони українських виборців хочуть побачити, як боксер Віталій Кличко відправить у політичний нокаут президента Віктора Януковича²²*. У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «політичний нокаут». У метафоричному значенні «нокаут» – це «сильний удар, після якого супротивник не може встати». До метафори «політичний нокаут» закладено негативну конотацію, що базується на значенні лексеми «нокаут».

(18) *Donald Trump embarks on marathon tour of Asia²³ (Дональд Трамп вирушає у марафонський тур по Азії)*. У зазначеному прикладі наявне вживання КМ, яка ґрунтується на переносному значенні лексеми «marathon»: «an event or task that it takes a long time and is very tiring»²⁴. Як бачимо, у наведеному матеріалі йдеться про насичену ділову подорож Трампа, що потребує від нього виконання значної кількості важких завдань. Метафора є негативно конотованою, тому що вона асоціюється з труднощами, подолання яких, чекає на людину.

(19) *Trump must deal knockout sanctions to Maduro regime²⁵*. Трамп повинен накласти нокаут-санкції на режим Мадуро. У наведеному прикладі спостерігається вживання КМ, яка базується на взаємодії прямого та переносного значень лексеми «knockout». Нагадаємо, що нокаут – це «the termination of a boxing match when one boxer has been knocked down and is unable to rise and resume boxing within a specified time»²⁶. У переносному сенсі це повний (політичний) розгром. У контексті йдеться про запровадження з боку Трампа, який уподібнюється боксеру, що посилав супротивника в нокаут.

(20) *Trump displays strength of «professional boxer» while testing new glass vial²⁷* (Трамп демонструє силу «професійного боксера» під час тестування нового скляного флакона). У цьому

¹⁹ Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_kolomojskij-poroshenko-bude-shostim/870554

²⁰ Наступна республіка <http://nastupna.com/articles/chernigiv-205>

²¹ Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2012/10/19/6975014/>

²² Там само.

²³ RNZ. URL: <https://www.rnz.co.nz/news/world/343116/trump-embarks-on-marathon-asia-tour>

²⁴ Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com> (дата звернення: 21.04.2017).

²⁵ The Hill. URL: <https://thehill.com/opinion/international/355213-trump-must-deal-knockout-sanction-to-maduro-regime>

²⁶ Merriam-Webster, Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 17.03.2018).

²⁷ CNN style. URL: <http://edition.cnn.com>

реченні спостерігається використання метафори «professional boxer». Метафоричне значення базується на прямому словниковому тлумаченні лексеми «boxer» – «one skilled in the offensive and defensive tactics of boxing»²⁸. Семантичний перенос базується на уявленнях про потужну силу удару боксера. Метафора є позитивно конотованою, адже вона являє собою комплімент колишньому президентові США.

(21) But instead of choosing between tax cuts, wars and social spending, they chose all three – and **left the bill** for future generations²⁹ (Але замість того, щоб вибирати між зниженням податків, війною та соціальними витратами, вони вибрали всі три – і залишили рахунок для майбутніх поколінь). У прикладі спостерігається вживання метафори «left the bill». Метафоричне значення базується на прямому словниковому тлумаченні лексеми «bill» – «a written statement of money that you owe for goods or services»³⁰. У контексті поданого речення мова йде про борги, за якими мають розраховуватися прийдешні покоління американців. Негативна конотація метафори «left the bill» закладена у контексті поданого речення. Фрейм «Культура та мистецтво» / «Culture and Art» лежить в основі КМ, що ґрунтуються на елементах творчої художньої діяльності, освіти та науки, які зображують театральне, образотворче мистецтво, літературу, а також музику та кіномистецтво, наприклад:

(22) Дональд Трамп — «*маріонетка Путіна*»³¹. У цьому прикладі вжито метафоричний образ «маріонетка». У переносному значенні «маріонетка» – це людина, уряд тощо, що сліпо виконує чийсь волю (Білодід, Бурячок, Винник, 1973, с. 628). У цьому прикладі метафоричний образ «маріонетка» використано для характеристики політичної діяльності на той час кандидата в президенти США Дональда Трампа. Метафора передає негативну конотацію, яка базується на переносному значенні лексеми «маріонетка», що асоціюється з безвольною пасивною лялькою, якою може керувати кожен охочий, що не припустимо для політичного діяча.

(23) *Саакашвілі екстерном пройшов всі політичні «університети» в Україні*³². У зазначеному прикладі спостерігається вживання КМ, де екс-президент Грузії порівнюється з талановитим студентом, а тригером метафор є дієслівна колокація *пройти університети екстерном*. Сферою-донором тут є сфера «вищої освіти» (ключові слова «університет», «екстерном»). В повідомленні йдеться про стрімкий шлях грузинського політика від дружби з президентом П. Порошенком до головного опонента його влади. До метафори закладено іронічну конотацію, яка реалізується контекстуально.

(24) *Trevor Noah names Trump «the Academy Award winner for best actor in a presidency»*³³ (Тревор Ной називає Трампа «лауреатом премії за найкращого актора на президентській посаді»). Як бачимо, у наведеному прикладі спостерігається вживання метафоричної колокації «winner for best actor in a presidency». Мова йдеться про нещирість Д. Трампа на президентському місці, що закладає до метафори іронічну конотацію. Подана метафора стає результатом метафоричного перенесення за моделлю «президент → актор та має іронічне забарвлення. Фрейм «Економіка та фінанси» / «Economics and Finance» зустрічається в англомовному сегменті вибірки, в українськомовній політичній концептосфері, цей фрейм був дуже незначним, тому на ньому не було акцентовано увагу адресата. До складу фрейму «Економіка та фінанси» / «Economics and Finance» входять концепти фінансової та економічної діяльності, що під час вербалізації опираються на відповідну термінологію, наприклад:

(25) *Trump's attacks on Senate Republicans are paying political dividends*³⁴ (Напади Трампа на республіканців Сенату **приносять політичні дивіденди**). У наведеному прикладі спостерігається вживання КМ, де метафоричне значення ґрунтується на грі прямого та переносного

²⁸ Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

²⁹ The economist. URL: <http://www.economist.com>

³⁰ Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

³¹ The Washington Post. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/wp-putin-trump/3545399.html>

³² Главком. URL: <https://glavcom.ua/amp/columns/srudenko/saakashvili-eksternom-proyshov-vsi-politichni-universiteti-v-ukrajini-458903.html>

³³ USA today. URL: <https://www.usatoday.com/story/life/entertainthis/2017/08/25/trevor-noah-names-trump-the-academy-award-winner-best-actor-presidency-on-daily-show/600807001/>

³⁴ The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/paloma/daily-202/2017/10/16/daily-202-trump-s-attacks-on-senate-republicans-are-paying-political-dividends/59e4262630fb041a74e75d99/>

значень лексеми «dividend». Нагадаємо, що перше значення слова «dividend» – це «the part of a company's profits which is paid to people who have shares in the company»³⁵. Переносне значення – це «переваги», «знак» (preferences). У контексті цього речення під виплатою політичних дивідендів мається на увазі отримання зиску та переваги для колишнього президента США. Аналіз широкого контексту свідчить, що метафора є позитивно конотованою.

Висновки дослідження.

Отже, у статті проведено порівняльний аналіз концептуальної метафори «Людина і суспільство» в текстах ЗМІ на матеріалі української та англійської мов. Деталізовано визначення поняття концептуальної метафори, фрейму у межах когнітивної семантики. Метафора є інструментом мислення та пізнання світу, вона відбиває фундаментальні культурні цінності, оскільки заснована на національно-культурному світобаченні. Політична реальність моделюється за аналогією з життям людини у соціумі, метафорично концептуючи політичну дійсність у вигляді певної подібності соціального життя та політичної сфери. Концептуальна метафора «Людина та суспільство» / «Person and Society» залучаються до політичної риторики, віддзеркалюючи типові характеристики соціального життя людини, які переносяться на образи політичного світу. У сучасних ЗМІ функціонують різноманітні метафоричні моделі, які образно відтворюють сучасні політичні реалії. Одним із найактивніших «донорів» у межах КМ є сфера «Людина», яка уможливорює розглянути не тільки антропометричність, а й антропоцентричність концептуальної метафори. Когнітивно-семантичне наповнення концептуальної метафори «Людина та суспільство» / «Person and Society» дозволяє розподілити її на чотири фрейми, які є спільними для обох досліджуваних мов: «Війна та кримінал» / «War and Crime», «Медицина» / «Medicine», «Спорт та гра» / «Sports and Games» і «Культура та мистецтво» / «Culture and Art». Концептуальні метафори фрейму «Війна та кримінал» / «War and Crime» вказують на війну та її різновиди, військові дії, зброю, злочинців та їх жертв, а також місця позбавлення волі. До складу фрейма «Медицина» / «Medicine» входять метафори, що зображують різноманітні хвороби, їх лікування, назви ліків, а також номінації пацієнтів і персоналу та назви лікувальних закладів. Фрейм «Спорт та гра» / «Sports and Games» об'єднує метафоричні перенесення, що вказують на види спорту та їх термінологію, спортсменів та їх кваліфікацію, результати спортивних змагань, а також назви ігор та їх правила. Фрейм «Культура та мистецтво» / «Culture and Art» лежить в основі КМ, що ґрунтуються на елементах творчої художньої діяльності, освіти та науки, які зображують театральне, образотворче мистецтво, літературу, а також музику та кіномистецтво. Слід зазначити, що фрейм «Економіка та фінанси» / «Economics and Finance» використовується в англомовних текстах ЗМІ і майже не зустрічається в українськомовному матеріалі. До складу фрейму «Економіка та фінанси» / «Economics and Finance» входять концепти фінансової та економічної діяльності, що під час вербалізації спираються на відповідну термінологію. Мова є одним із засобів доступу до свідомості людини та її концептосфери, одним із інструментів соціальної влади, що діє через мову, засобами мови. Вивчення структури та змістового наповнення концептуальної метафори на матеріалі сучасної публіцистики України, Великобританії та США дозволяє виявити національну специфіку концептуалізації подібних явищ у свідомості народів-носіїв зіставлюваних мов. Проаналізована концептуальна метафора є важливим засобом вираження авторських оцінок і емоцій, авторських характеристик предметів і явищ, здатних впливати на думку громадських мас, з метою маніпулювати, керувати ними.

ЛІТЕРАТУРА:

- Білодід, І. К., Бурячок, А. А. (1973)** Словник української мови. (ред. кол. І. К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.) Київ: Наукова думка, т. 4, 840 с. (*Bilodid, I. K., Buriachok, A. A. Slovnyk ukrainskoi movy. (red. kol. I. K. Bilodid, A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk ta in.) Kyiv: Naukova dumka, t. 4, 840 s.*)
- Білодід, І. К., Бурячок, А. А. (1975)** Словник української мови. (ред. кол. І. К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.) Київ: Наукова думка, т. 6, 832 с. (*Bilodid, I. K., Buriachok, A. A. Slovnyk ukrainskoi movy. (red. kol. I. K. Bilodid, A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk ta in.) Kyiv: Naukova dumka, t. 6, 832 s.*)
- Білодід, І. К., Бурячок, А. А. (1980)** Словник української мови. (ред. кол. І. К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.) Київ: Наукова думка, т. 11, 700 с. (*Bilodid, I. K.,*

³⁵Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com> (дата звернення: 21.04.2017).

- Buriachok, A. A. Slovník ukrajskoi movy. (red. kol. I. K. Bilodid, A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk ta in.) Kyiv: Naukova dumka, t. 11, 700 s.)*
- Джонсон, М., Лакофф, Дж. (2004)** Метафори, которми ми живём (пер с англ. Барановой А. Н. и др.). Москва: Едиториал УРСС, 256 с. (*Dzhonson, M., Lakoff, Dzh. Metafory, kotorimi mi zhivuyom (per s angl. Baranovoi A. N. i dr.). Moskva: Yeditorial URSS, 256 s.)*)
- Кузьменко, О. М. (2018)** Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн): монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 728 с. (*Kuzmenko, O. M. Dramatychnе buttia liudyny v ukrainskomu folklori: kontseptualni formy vyrazhennia (period Pershoi ta Druhoi svitovykh voien): monohrafiia. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 728 s.)*)
- Міллер, Дж. (1990)** Образы и модели, уподобления и метафоры. Н. Д. Арутюнова & М. А. Журина (Ред.), Теория метафоры, (Сборник, Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.). Москва: Прогресс. с. 5-32. (*Miller, Dzh. Obrazy i modeli, upodobleniya i metafory. N. D. Arutyunova & M. A. Zhurinskaya (Red.), Teoriya metafori, (Sbornik, Per. s angl., fr., nem., isp., polsk. yaz.). Moskva: Progress. s. 5-32.)*)
- Ромашенко, А. А., Ромашенко, М. А. (2015)** Актуализация понятий "концепт" и "концептуальное поле" в методологии историко-философских исследования. In: Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение: вопросы теории и практики. № 7, Ч. 1, с. 147-150. (*Romashchenko, A. A., Romashchenko, M. A. Aktualizatsiya ponyatii "kontsept" i "kontseptualnoe pole" v metodologii istoriko-filosofskikh issledovaniya. In: Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie: voprosi teorii i praktiki. № 7, Ch. 1, s. 147-150.)*)
- Селіванова, О. О. (2011)** Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, С.292. (*Selivanova, O. O. Lnhvistychna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K, S.292.)*)
- Штерн, І.Б. (1998)** Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Київ: АртЕк, 237 с. (*Shtern, I.B. Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi lnhvistyky. Kyiv: ArtEk, 237 s.)*)
- Boukes, M., & Vliegthart, R. (2017)** A general pattern in the construction of economic newsworthiness? Analyzing news factors in popular, quality, regional, and financial newspapers. *Journalism* 21(2), 279-300.
- Brugman, B., Burgers, C., & Vis, B. (2019)** Metaphorical framing in political discourse through words vs. concepts: A meta-analysis. *Language and Cognition*, 11(1), 41-65. doi:10.1017/langcog.2019.5
- Cienki, A. (2005)** Metaphor in the 'strict father' and 'nurturant parent' cognitive models: theoretical issues raised in an empirical study. *Cognitive Linguistics*, 16(2), 279-312.
- Collins Online Dictionary and Thesaurus** Collins Online Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com> (дата звернення: 21.04.2017).
- D'Angelo, P., & Lombard, M. (2008)** The power of the press: the effects of press frames in political campaign news on media perceptions. *Atlantic Journal of Communication*, 16(1), 1-32.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2010)** The way we think. Conceptual blending and the mind's hidden complexities. N. Y., 2002.
- Fillmore, C. J., & Baker, C. A. (2010)** Frames Approach to Semantic Analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. B. Heine, H. Narrog (Eds.). Oxford: Oxford Un-ty Press, P. 313-340.
- Kövecses, Z. (2002)** Metaphor: a practical introduction. Oxford University Press, 285 p.
- Lakoff, G. (1990)** Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago - London: University of Chicago Press. 632p.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980)** Metaphors We Live By. Chicago, L.: The University of Chicago Press, 242 p.
- Merriam-Webster, Dictionary** Merriam-Webster, Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 17.03.2018).
- Semino, E., Demjén, Z., & Demmen, J. (2018)** An integrated approach to metaphor and framing in cognition, discourse, and practice, with an application to metaphors for cancer. *Applied Linguistics*, 39(5), 625-645.
- Tendahl, M., & Gibbs, Jr.R.W. (2008)** Complementary perspectives on metaphor: Cognitive linguistics and relevance theory. *Journal of Pragmatics*, 40, 1823-1864. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.02.001>